

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (8 5) 239 6170 / 239 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

Analitinė apžvalga
22/113

2022-12-21

Valstybinis komunalinių atliekų tvarkymo kainų reguliavimas: Lietuvos ir Latvijos pavyzdžiai Europos Sąjungos valstybių narių kontekste

Buitinių vartotojų komunalinių atliekų tvarkymas – viešoji paslauga, kurios teikiama nauda gali naudotis visi gyventojai, kartu užtikrinant tinkamą buityje susidarančių atliekų tvarkymą.

Europos Sąjungoje (ES) pagrindinis atliekų tvarkymo politiką reglamentuojantis teisės aktas – Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas¹, kurioje nustatyta, kad vienas iš principų, taikomų atliekų gamintojams ir turėtojams, yra principas „teršėjas moka“. Iš esmės jis reiškia, kad už atliekų tvarkymą taikomas kompensacinis mechanizmas: mokama nustatyto dydžio rinkliava ar kita įmoka.

Valstybės narės turi diskreciją nacionalinėje teisėje nustatyti tokį reguliavimą, kuris leistų efektyviai įgyvendinti principą „teršėjas moka“. Europos Komisijos užsakymu atlikta studija² rodo, kad atskirose šalyse atliekų tvarkymo teisinis reglamentavimas skiriasi, tačiau daugumoje valstybių narių šios paslaugos organizavimas, įskaitant vietinės rinkliavos ir (ar) kitos įmokos už paslaugas nustatymą, yra savarankiška vietos savivaldos funkcija.

Išskyrus Latviją ir Lietuvą (nuo 2023 m. sausio 1 d.)³, kuriose vietos savivaldos tvirtinamą galutinę rinkliavą ir (ar) kitą įmoką už buitinių vartotojų komunalinių atliekų tvarkymą sudaro:

- vietos savivaldos tvirtinama kaina už komunalinių atliekų surinkimą, vežimą, perkrovimą, rūšiavimą, rinkliavos / įmokų administravimą ir kt.;

- nepriklausomo reguliuotojo tvirtinama kaina už komunalinių atliekų tvarkymą sąvartyne.

Toliau šiame darbe atskirai aptariami 2023 m. sausį Lietuvoje įsigaliosiantys pokyčiai, susiję su buitinių vartotojų komunalinių atliekų tvarkymo kainų valstybiniu reguliavimu (regioninės kainos nustatymas), pateikiama Latvijoje veikiančio panašaus modelio (vietos savivalda + nepriklausomas reguliuotojas) analizė, taip pat apžvelgiami Airijos, Belgijos, Estijos, Lenkijos, Nyderlandų, Suomijos, Švedijos reguliavimo pavyzdžiai ir geroji praktika taikant principą „teršėjas moka“.

Lietuva: kokie pokyčiai laukia 2023 metais?

Pagal Atliekų tvarkymo įstatymą⁴ komunalinių atliekų tvarkymas priskiriamas viešosioms paslaugoms ir apima komunalinių atliekų **surinkimą, vežimą, naudojimą, šalinimą**, šių veiklų organizavimą, stebėseną, šalinimo vietų vėlesnę priežiūrą. Šios paslaugos organizavimo funkcija

¹ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0098>

² The efficient functioning of waste markets in the European Union. Legislative and policy options (final reports): <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/8bc74556-433c-11e6-9c64-01aa75ed71a1>

³ Atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 2, 11-2, 12, 28, 30, 30-1, 30-2, 35-1 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 25-1, 30-3, 30-4, 30-5, 30-6, 30-7, 30-8, 30-9 straipsniais, septintuoju-1 ir septintuoju-2 skirsniais įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/aa159212689c11ecb2fe9975f8a9e52e?jfwid=1bqiknplqe>

⁴ Atliekų tvarkymo įstatymas (redakcija iki 2022-12-31): <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/asr>

deleguota savivaldybėms, kurios nustato komunalinių atliekų tvarkymo paslaugų teikimo taisykles, tvirtina vietinę rinkliavą ar kitą įmoką už paslaugas bei kt. Pažymėtina, kad savivaldybės, nustatydamos vietinę rinkliavą ar kitas įmokas už komunalinių atliekų tvarkymą, vadovaujasi LR Vyriausybės patvirtintomis Vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžio nustatymo taisyklėmis⁵.

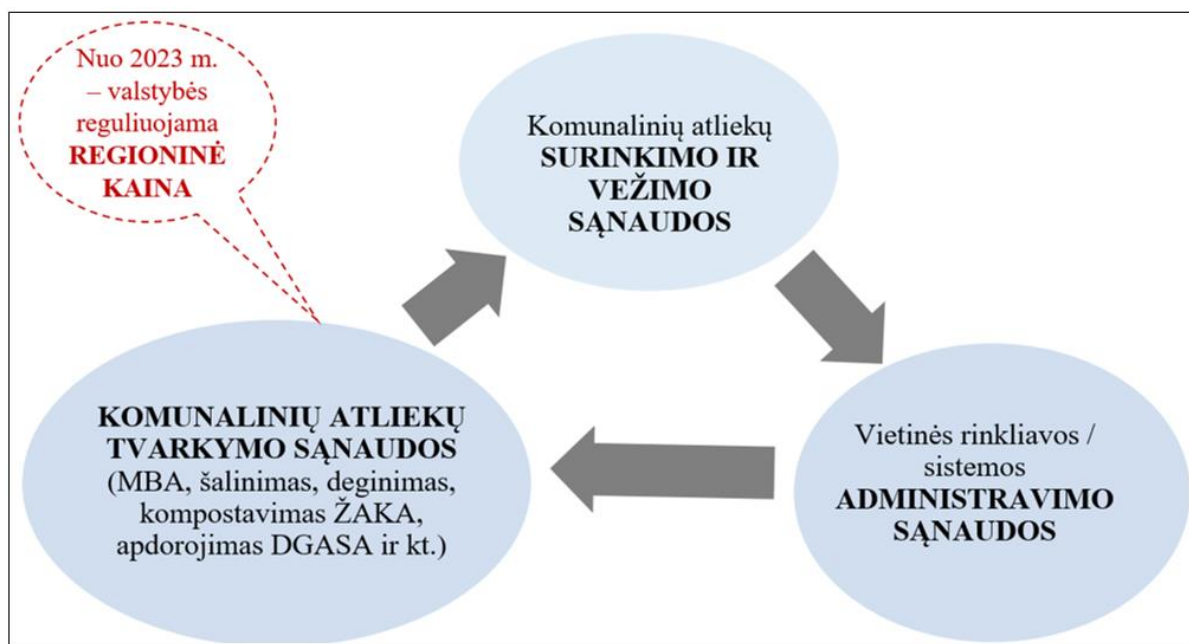
Iki 2023 m. komunalinių atliekų tvarkymo paslauga buvo vienintelė viešoji paslauga, kurios kaina nereguliuojama. Paskutiniaisiais metais didėjant gyventojų nepasitenkinimui dėl taikomo skirtingo komunalinių atliekų tvarkymo apmokestinimo savivaldybėse ir ženklus vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už paslaugas dydžio skirtumo, buvo imtasi veiksmų, siekiant sukurti efektyvesnę komunalinių atliekų tvarkymo paslaugų apmokestinimo sistemą.

LR Vyriausybės programos įgyvendinimo plane⁶ buvo numatyta patvirtinti atliekų kainodaros principus, taikomus komunalinių atliekų tvarkymo paslaugoms. Atitinkamai 2021 m. gruodžio 23 d. priimti **Atliekų tvarkymo įstatymo pakeitimai**⁷ (įsigalioja 2023 m. sausio 1 d.) dėl reguliuojamos komunalinių atliekų tvarkymo kainodaros įvedimo, suteikiant papildomas funkcijas nepriklausomai reguliavimo institucijai – Valstybinei energetikos reguliavimo tarybai (VERT).

2023 m. sausį įsigaliojus naujam reguliavimui, VERT pagal savo patvirtintą Komunalinių atliekų tvarkymo regioninės kainos nustatymo metodiką (*numatyta patvirtinti 2022 m. gruodžio 28 d.*) nustatys regionines komunalinių atliekų tvarkymo paslaugų kainas ir prižiūrės, kaip jos taikomos. Regioninė kaina bus nustatoma 3 metų laikotarpiui, ją sudarys regioninio atliekų tvarkymo centro (RATC) **reguliuojama kaina, pagrįsta būtinosiomis sąnaudomis**. Į regioninę kainą **nebus įskaičiuojamos** komunalinių atliekų tvarkymo **lėšų administravimo, atliekų surinkimo ir vežimo paslaugų sąnaudos**.

Reguliuojama kainos dalis skirtinguose RATC skiriasi, bet **galutinėje rinkliavoje ar kitoje įmokoje** už komunalinių atliekų tvarkymą tai vidutiniškai sudarys **apie 50 proc.** (žr. 1 pav.).

1 pav. Pagrindinės komunalinių atliekų sąnaudų grupės

Paaiškinimai: **MBA** – mechaninio biologinio apdorojimo įrenginiai; **ŽAKA** – žaliųjų atliekų kompostavimo aikštelės; **DGASA** – didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelės.

⁵ Vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžio nustatymo taisyklės: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.454394/asr>

⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo planas, patvirtintas LR Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimu Nr. 167: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/efe9ff4107be11e78352864fdc41e502?jfwid=32wf8d5n>

⁷ Atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 2, 11-2, 12, 28, 30, 30-1, 30-2, 35-1 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 25-1, 30-3, 30-4, 30-5, 30-6, 30-7, 30-8, 30-9 straipsniais, septintuoju-1 ir septintuoju-2 skirsniais įstatymas.

Savivaldybių tarybos, atsižvelgdamos į VERT nustatytas regionines kainas, taip pat vadovaudamosi LR Vyriausybės patvirtintomis vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą taisyklėmis⁸ bei savivaldybių vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžio nustatymo teisės aktais (atskirai pasitvirtina kiekviena savivaldybė), pridėdamos savivaldybės komunalinių atliekų tvarkymo administravimo, komunalinių atliekų tvarkymo lėšų administravimo sąnaudas ir komunalinių atliekų surinkimo iš atliekų turėtojų ir vežimo paslaugų kainą, **ne vėliau kaip iki 2023 m. spalio 1 d.** privalės pagal naują tvarką nustatyti rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžius.

Pažymėtina, kad savivaldybių tarybos, patvirtindamos rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių **atliekų surinkimą** iš atliekų turėtojų (fizinių asmenų) ir **atliekų tvarkymą** dydžius, turi įvertinti, ar jų mokama suma už paslaugas **neviršys 1 proc. vidutinių mėnesio statistinių savivaldybės namų ūkio pajamų**. Jei apskaičiuotas rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų (fizinių asmenų) ir atliekų tvarkymą dydis už atliekų tvarkymo paslaugas viršys 1 proc. vidutinių mėnesio statistinių savivaldybės namų ūkio pajamų, savivaldybės iš naujo turės įvertinti komunalinių atliekų tvarkymo administravimo, komunalinių atliekų tvarkymo lėšų administravimo sąnaudas ir perskaičiuoti rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų (fizinių asmenų) ir atliekų tvarkymą dydį, kad jis neviršytų 1 proc. vidutinių mėnesio statistinių savivaldybės namų ūkio pajamų.

Patvirtinti nauji rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžiai bus taikomi nuo artimiausio mokestinio laikotarpio pradžios⁹.

Latvijos modelio analizė

Latvijoje taikomas panašus komunalinių atliekų tvarkymo paslaugų kainų nustatymo modelis, koks nuo 2023 m. sausio įsigalios Lietuvoje. Atliekų tvarkymo įstatyme¹⁰ nustatyta, kad rinkliavą už nerūšiuotų komunalinių atliekų tvarkymą sudaro:

- **vietos savivaldos sprendimu** patvirtinta rinkliava už komunalinių atliekų surinkimą, vežimą, perkrovimą, rūšiavimą ir kitą įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą veiklą, kuri atliekama iki atliekų naudojimo ir kuria mažinamas šalinamų atliekų kiekis, už atliekų saugojimą, atskiro atliekų surinkimo, perkrovimo ir rūšiavimo infrastruktūros objektų priežiūrą pagal sutartį, sudarytą tarp vietos savivaldos ir atliekų tvarkytojo;

- komunalinių atliekų tvarkymo / šalinimo sąvartynuose tarifas, patvirtintas **Viešųjų komunalinių paslaugų reguliavimo komisijos**.

Pažymėtina, kad vietos savivaldos sprendimu nustatoma rinkliavos dalis mažinama atliekų tvarkytojo pajamų, gautų pardavus išrūšiuotas atliekas, dalimi.

Komunalinių atliekų tvarkymo / šalinimo sąvartyne tarifas nustatomas Komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos tarifo apskaičiavimo tvarkos apraše nustatyta tvarka, vadovaujantis komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos tarifo apskaičiavimo metodika, kurią tvirtina Viešųjų komunalinių paslaugų reguliavimo komisija.

Komunalinių atliekų tvarkymo / šalinimo sąvartyne tarifą sudaro:

- 1) sąvartyno įrengimo ir eksploatavimo sąnaudos, sąvartyno perkrovimo stoties sąnaudos ir priimtų atliekų ar šalinti paruoštų komunalinių atliekų pervežimo iš sąvartyno perkrovimo stoties į sąvartyną sąnaudos;

⁸ Vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už komunalinių atliekų surinkimą iš atliekų turėtojų ir atliekų tvarkymą dydžio nustatymo taisyklės.

⁹ Atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 2, 11-2, 12, 28, 30, 30-1, 30-2, 35-1 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 25-1, 30-3, 30-4, 30-5, 30-6, 30-7, 30-8, 30-9 straipsniais, septintuoju-1 ir septintuoju-2 skirsniais įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/aa159212689c11ecb2fe9975f8a9e52e?ifwid=1bqiknplqe>

¹⁰ Waste Management Law: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/221378-waste-management-law>

- 2) išlaidos, susijusios su atliekų paruošimu šalinti, reguliariu atliekų sluoksnio padengimu inertiniu sluoksniu;
- 3) išlaidos, skirtos finansuoti tokias visuomenės švietimo priemones, kuriomis siekiama šviesti atitinkamo atliekų tvarkymo regiono atliekų gamintojus atliekų tvarkymo srityje;
- 4) išlaidos, susijusios su sąvartyno valdytojo teikiama finansine garantija arba lygiaverte garantija;
- 5) sąvartyno uždarymo ir rekultivavimo išlaidos;
- 6) išlaidos, susijusios su uždaryto sąvartyno stebėseną ir priežiūrą bent 30 m. po sąvartyno uždarymo;
- 7) išlaidos, susijusios su šalinamų biologiškai skaidžių atliekų kiekio mažinimu, įskaitant biologiškai skaidžių atliekų panaudojimą;
- 8) išlaidos, susijusios su mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros veikla, kuria siekiama sumažinti sąvartynuose šalinamų atliekų kiekį;
- 9) gamtos išteklių mokestis už šalinamas atliekas, kurio dydis nurodytas įstatymuose ir kituose teisės aktuose.

Atliekų šalinimo sąvartyne rinkliavos apskaičiavimo tvarką¹¹ tvirtina Viešųjų komunalinių paslaugų reguliavimo komisija.

Viešųjų komunalinių paslaugų reguliavimo komisija¹² (lat. *Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija*) yra instituciskai ir funkciškai nepriklausoma, visateisė, savarankiška, viešosios teisės reglamentuojama įstaiga, kuri, vadovaudamasi Viešųjų komunalinių paslaugų reguliuotojų įstatymu¹³ ir specialiais reguliuojamų sektorių teisės aktais, reguliuoja viešąsias paslaugas energetikos, elektroninių ryšių, pašto, komunalinių atliekų tvarkymo, vandentvarkos sektoriuose ir užstato sistemoje dalyvaujančių pakuočių valdymo srityje.

Reguliavimo institucijos veikla yra finansuojama iš pajamų, gautų surinkus valstybės rinkliavą už komunalinių paslaugų reguliavimą (mokamas nustatytas procentas nuo reguliuojamos veiklos pajamų), ir mokesčių už reguliuotojo teikiamas paslaugas, nurodytas kituose įstatymuose ir teisės aktuose. Valstybės rinkliava reguliuojamuose sektoriuose mokama į valstybės biudžetą ir pervedama į reguliuotojo sąskaitą valstybės ižde. Reguluojamuose sektoriuose sumokėta valstybės rinkliava naudojama tik reguliuotojo veiklai vykdyti.

Pažymėtina, kad toks reguliavimo institucijos finansavimo modelis taikomas ir Lietuvoje – reguliuojami ūkio subjektai VERT funkcijų vykdymui pveda nustatytą sumą (numatyta procentinė išraiška nuo reguliuojamos veiklos pajamų).

Reguliavimas kitose ES valstybėse narėse

ES nėra vieningo komunalinių atliekų tvarkymo kainų reguliavimo modelio. Kiekviena valstybė narė savo nacionalinėje teisėje nustato tokį reguliavimą, kuris leistų efektyviai įgyvendinti principą „teršėjas moka“. Paprastai ši funkcija yra deleguota vietos savivaldai, todėl reguliavimas gali skirtis atskirose savivaldybėse / miestuose, taip pat taikomi diferencijuoti mokesčiai / rinkliavos. Esminis principas – teršėjas (vartotojas) privalo padengti / kompensuoti atliekų tvarkymo sąnaudas.

Šiame darbe analizuojamose ES valstybėse narėse – Airijoje, Belgijoje, Estijoje, Lenkijoje, Nyderlanduose, Suomijoje ir Švedijoje – buitinių vartotojų komunalinių atliekų tvarkymo organizavimas, įskaitant vietinės rinkliavos ar kitos įmokos už paslaugas nustatymą, priklauso **tik vietos savivaldos (savivaldybės) kompetencijai** (atliekų surinkimui ir tvarkymui vietos valdžia paprastai pasitelkia privačius rangovus).

¹¹ Methodology for the Calculation of Solid Waste Disposal Service Tariff: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/288778-methodology-for-the-calculation-of-solid-waste-disposal-service-tariff>

¹² Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija (Viešųjų komunalinių paslaugų reguliavimo komisija): <https://www.sprk.gov.lv/>

¹³ On Regulators of Public Utilities: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/12483-on-regulators-of-public-utilities>

Daugeliu atveju siekiama užtikrinti, kad komunalinių atliekų tvarkymo – viešosios paslaugos – kaina būtų grindžiama **būtinosiomis sąnaudomis** (vartotojai padengtų tik tas išlaidas, kurios susijusios su teikiama paslauga).

Kitas svarbus aspektas – **sistemos lankstumas ir gyventojų skatinimas rūšiuoti atliekas**. Iš esmės rinkliavos / mokesčio dydį už komunalinių atliekų tvarkymą lemia atliekų rūšis, kokybė, kiekis ir išvežimo dažnis. Kuo geriau gyventojai rūšiuoja atliekas, kas reiškia, kad į nerūšiuotų mišrių komunalinių atliekų konteinerį patenka mažesnis atliekų kiekis, tuo mažiau reikia mokėti (tarifų diferencijavimas, pavyzdžiui, Belgijoje ir Nyderlanduose). Tais atvejais, kai dėl objektyvių priežasčių negalima nustatyti atliekų kiekio / kokybės, rinkliavos ar kitos įmokos dydis nustatomas pagal **objekto plotą / gyvenančių asmenų skaičių**.

Airija

Atliekų tvarkymo įstatyme¹⁴ komunalinės atliekos apibrėžiamos kaip „buitinės atliekos, taip pat komercinės ir kitos atliekos, kurios dėl savo pobūdžio ar sudėties yra panašios į buitines atliekas“, jų tvarkymo funkciją pavedant vietos valdžios institucijoms: „kiekviena vietos valdžios institucija surenka arba organizuoja buitinių atliekų surinkimą savo funkcinėje teritorijoje“.

Airijoje vietos valdžios institucija gali sudaryti susitarimus su viena ar keliomis kitomis vietos valdžios institucijomis arba su vienu ar keliais kitais asmenimis, kad jos vardu minėta institucija ar institucijos arba, priklausomai nuo konkretaus atvejo, minėtas asmuo ar asmenys surinktų atliekas jos funkcinėje teritorijoje arba tos teritorijos dalyje ar dalyse.

Atliekų surinkimo, gabenimo, tvarkymo veikla galima verstis tik gavus atitinkamą vietos savivaldybės leidimą. Leidimų / licencijų išdavimo / pakeitimo tvarka labai detalai reglamentuojama, nes Airijoje atliekų tvarkymo paslaugas teikia privačios bendrovės: sudaroma sutartis su namų ūkiu ir pagal patvirtintą tvarką nustatoma kaina už teikiamas paslaugas. Vietinė valdžia šį sektorių kontroliuoja per leidimų / licencijų išdavimą / peržiūrėjimą, galimybę stabdyti leidimus ir kt.

Atliekų tvarkymo įstatyme taip pat numatyta, kad savivaldybės (viena savivaldybė arba gali jungtis kelios savivaldybės) nustatyti periodiškumu rengia / atnaujina atliekų tvarkymo planą, kuriame nustatomi šie tikslai:

- užkirsti kelią atliekų susidarymui arba sumažinti jų kenksmingumą;
- skatinti ir remti atliekų panaudojimą;
- užtikrinti, kad tokios atliekos, kurių negalima išvengti ar panaudoti, būtų šalinamos neteršiant aplinkos;
- užtikrinti, kad šalinant bet kokias atliekas būtų atsižvelgiama į principą „teršėjas moka“.

Belgija

Belgijoje už buitinių atliekų surinkimą ir tvarkymą yra atsakingos savivaldybės. Šalyje veikia visuomeninės asociacijos, kuriose bendradarbiauja kelios savivaldybės, kad tinkamai vykdytų savo pareigas atliekų tvarkymo srityje. Palyginimui, už pramoninių atliekų surinkimą ir tvarkymą yra atsakingas privatus sektorius.

Principas „teršėjas moka“ įtvirtintas Belgijos atliekų tvarkymo politikoje: taikomas kintamas mokestis už buitines atliekas pagal išmestų atliekų kiekį arba svorį, per perdirbimo mokesčius, mokamus perkant produktus, ir išplėstinę gamintojo atsakomybę.

Mokesčiai už atliekų surinkimą yra diferencijuoti, kad žmonės būtų skatinami rūšiuoti atliekas. Mišrių atliekų išmetimas yra gana brangus, tuo tarpu rūšiuojant atliekas už jų tvarkymą galima mokėti gerokai mažiau arba apskritai nemokėti. Mišrios atliekos turi būti išmetamos specialiai pažymėtose plastikiniuose maišuose, kuriuos reikia pirkti parduotuvėje, ar kontaineriuose, už kuriuos

¹⁴ Waste management Act: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1996/act/10/enacted/en/print.html>

mokama pagal tūrį arba pagal svorį. Konteineriuose yra įmontuojamos mikroschemos, kad būtų galima nustatyti svorį arba registruoti surinkimą.

Be pirkimo kainos, vartotojas moka perdirbimo mokestį, kai perka, pavyzdžiui, elektrinį prietaisą arba padangą. Šie papildomi pinigai naudojami produktui apdoroti aplinkai nekenksmingu būdu, kai jis pasiekia eksploatacijos pabaigos etapą¹⁵.

Už atliekų tvarkymą Belgijoje atsakingi trys regionai: Briuselio-sostinė regionas, Flandrija ir Valonija. Norint suprasti Belgijos atliekų tvarkymo situacijos kontekstą, svarbu pažymėti, kad Briuselio-sostinės regione susidaro 9 proc. Belgijoje susidarančių kietųjų komunalinių atliekų, Flandrijoje – 60 proc., Valonijoje – 31 proc. Pavyzdžiui, Flandrijos regionas, kuriame susidaro daugiausia atliekų, taiko privalomą atliekų rūšiavimą, nustato atliekų kvotas gyventojams ir kt., o Briuselio-sostinės regione už privalomo atliekų rūšiavimo nevykdymą namų ūkiams gali būti skiriama bauda iki 625 EUR¹⁶.

Estija

Estijoje pagrindinės nuostatos, susijusios su atliekų tvarkymu, reglamentuotos Atliekų įstatyme¹⁷. Namų ūkių atliekos, prekybos ir paslaugų teikimo atliekos, kurios savo sudėtimi panašios į namų ūkių atliekas, priskiriamos savivaldybių atliekoms.

Vietos valdžios atliekų tvarkymo planas yra vietos valdžios plėtros plano dalis, kurioje aptariama atliekų tvarkymo plėtra kaimo savivaldybėje ar mieste (kelios vietos valdžios institucijos gali parengti bendrą atliekų tvarkymo planą). Šiame plane taip pat numatoma atliekų vežimo plėtra savivaldybės administracinėje teritorijoje, atskiro atliekų surinkimo ir rūšiavimo plėtojimas bei atitinkami terminai konkrečioms atliekų rūšims, atliekų tvarkymo finansavimas. Savivaldybės atliekų valdymo planą privaloma reguliariai atnaujinti.

Atsižvelgiant į valstybės biudžete numatytas lėšas, vietos savivaldos institucijoms teikiama parama iš dalies padengti atliekų tvarkymo plėtros išlaidas. Parama proporcingai paskirstoma pagal metų pradžioje vietos savivaldos teritorijoje esančių ir adresų duomenų informacinėje sistemoje įregistruotų gyvenamųjų namų ir kitų nurodytų pastatų skaičių.

Lenkija

Komunalinės atliekos apibrėžiamos Atliekų įstatyme¹⁸. Tai namų ūkiuose susidarančios atliekos ir kitų atliekų gamintojų atliekos, kurios dėl savo pobūdžio ir sudėties yra panašios į buitines atliekas, ypač nerūšiuotos (mišrios) komunalinės atliekos ir selektyviai surinktos atliekos:

a) iš namų ūkių, įskaitant popierių ir kartoną, stiklą, metalus, plastiką, biologines atliekas, medieną, tekstilę, pakuotes, elektros ir elektroninės įrangos atliekas, baterijų ir akumuliatorių atliekas bei stambiagabarites atliekas, įskaitant čiužinius ir baldus, ir

b) iš kitų šaltinių, išskyrus namų ūkius, jei atliekos savo pobūdžiu ir sudėtimi panašios į namų ūkių atliekas.

Pažymėtina, kad komunalinėms atliekoms nepriskiriamos gamybos, žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės, septikų, nuotekų tinklų ir valymo įrenginių atliekos, įskaitant nuotekų dumblą, eksploatuoti netinkamos transporto priemonės, taip pat statybos ir griovimo atliekos;

¹⁵ Waste management. Sustainable development:

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/dsd/dsd_aofw_ni/ni_pdfs/NationalReports/belgium/WasteManagement.pdf

¹⁶ Municipal waste management in Belgium: https://www.eea.europa.eu/publications/managing-municipal-solid-waste/belgium-municipal-waste-management/at_download/file

¹⁷ Waste act: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/523122016001

¹⁸ U S T A W A o odpadach: <https://lexlege.pl/ustawa-o-odpadach/>

nerūšiuotos (mišrios) komunalinės atliekos lieka nerūšiuotomis (mišriomis) komunalinėmis atliekomis, net jei jos buvo apdorotos, tačiau šis apdorojimas iš esmės nepakeitė jų savybių.

Mokesčiai už komunalinių atliekų tvarkymą apskaičiuojami pagal Įstatymą dėl tvarkos ir švaros palaikymo savivaldybėse¹⁹. Jei nekilnojamasis turtas yra gyvenamosios paskirties, mokestis apskaičiuojamas nustatytą normą padauginus iš pasirinkto dydžio:

- gyventojų, gyvenančių konkrečiame nekilnojamojo turto objekte, skaičiaus;
- vandens kiekio, sunaudoto iš atitinkamo nekilnojamojo turto objekto;
- gyvenamojo būsto ploto.

Jei objektas yra negyvenamosios paskirties, mokestis priklauso nuo kontenerių ar maišų, skirtų surinkti tame objekte susidariusias komunalines atliekas, skaičiaus. Taip pat leidžiama diferencijuoti mokesčio tarifą, priklausomai nuo atliekų rūšies, miesto ir kaimo vietovių – tai sprendžia savivaldybės taryba.

Pažymėtina, kad savivaldybės taryba, nustatydamą tarifus už komunalinių atliekų tvarkymą, atsižvelgia į:

- tam tikroje komunoje gyvenančių gyventojų skaičių;
- komunoje susidarančių komunalinių atliekų kiekių;
- komunalinių atliekų tvarkymo sistemos funkcionavimo išlaidas;
- atvejus, kai objekte atliekos generuojamos nereguliariai (sezoninis naudojimas).

Mokesčiai, gauti už komunalinių atliekų tvarkymą, yra savivaldybės pajamos, kurios padengia komunalinių atliekų tvarkymo sąnaudas už:

- komunalinių atliekų surinkimą, vežimą, panaudojimą ir šalinimą;
- atskiro komunalinių atliekų surinkimo punktų kūrimą ir priežiūrą;
- šios sistemos administravimą;
- aplinkosauginį švietimą komunalinių atliekų tvarkymo srityje.

Privalomasis teisinis reglamentavimas įpareigoja savivaldybes pervesti visas išlaidas atliekų tvarkymo sistemos organizatoriams, taip padengiant jų faktiškai patiriamas sąnaudas šiai paslaugai teikti. Tai turi būti daroma nuosekliai, užtikrinant principo „teršėjas moka“ įgyvendinimą²⁰.

Nyderlandai

Nyderlanduose pagal Atliekų įstatymą komunalinių atliekų tvarkymo valdymas ir finansavimas – savivaldybių funkcija.

Pažymėtina, kad nors beveik visos savivaldybės nustato mokestį už atliekų tvarkymą, tačiau rinkliavų sistemos ir mokesčiai įvairiuose miestuose skiriasi.

Nyderlandų miestuose yra trys pagrindiniai rinkliavų sistemų tipai:

- fiksuota suma kiekvienam namų ūkiui;
- mokestis, kuris priklauso nuo namų ūkio dydžio;
- mokestis, kuris priklauso nuo likutinių ir rūšiuojamųjų atliekų kiekio.

Papildomai pažymėtina, kad atskiruose šaltiniuose Nyderlandai minimi kaip pavyzdys kitoms ES valstybėms narėms, kaip efektyvus atliekų tvarkymo pavyzdys. Pasiiekti užsibrėžtus tikslus šaliai leidžia ne tik motyvavimo priemonės (rinkliavų už atliekų tvarkymą diferencijavimas: mokestis nuo likutinio atliekų kiekio skatina rūšiuoti ir mokėti mažiau), bet ir kitos taikomos priemonės. Pavyzdžiui, savivaldybės turi įvairias apmokestinimo schemas, privalomi reikalavimai namų ūkiams rūšiuoti atliekas, įskaitant biodegraduojančias (maisto-virtuvės) atliekas, perdirbamų medžiagų kompensavimo mechanizmai ir kt.²¹

¹⁹ USTAWA z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19961320622/U/D19960622Lj.pdf>

²⁰ Fees for Municipal Waste Management as an Element of Sustainable Regional Development on the Example of Selected Cities in Poland: <https://www.ersj.eu/journal/2258/download>

²¹ OECD Environmental Performance Reviews The Netherlands: <https://read.oecd.org/10.1787/9789264240056-en?format=pdf>

Suomija

Suomijoje pagal Atliekų įstatymą²² nuolatinuose būstuose, poilsio namuose ir kituose gyvenamuosiuose objektuose susidarantių buitinių vartotojų komunalinių atliekų tvarkymas – savivaldybės funkcija.

Savivaldybės, organizuodamos atliekų tvarkymą, turi laikytis numatytų kokybės reikalavimų dėl atliekų išvežimo reguliarumo, kontenerių / aikštelių pasiekiamumo, rūšiuojamojo atliekų surinkimo ir kt.

Savivaldybė renka rinkliavą už jos organizuojamą atliekų tvarkymą, kad padengtų visas išlaidas, kurias ji patiria vykdydama šią veiklą. Mokestis už atliekas turi atitikti savivaldybės teikiamų paslaugų lygį ir, kiek įmanoma, skatinti mažinti atliekų kiekį bei rūšiavimą. Šis mokestis gali būti renkamas kaip atskira bazinė rinkliava, užtikrinanti ne tik faktiškai patirtas išlaidas atliekų tvarkymui, bet ir išlaidas, susijusias su bazinio mokesčio sukūrimu ir palaikymu, regioninių pavojingų ir kitų atliekų priėmimo punktų veiklos organizavimu. Pažymėtina, kad už šią veiklą galima gauti ne didesnę, nei pagrįsta, investicijų grąžą.

Rinkliavos dydį už komunalinių atliekų tvarkymą iš esmės lemia: atliekų rūšis, kokybė, kiekis, išvežimo dažnis. Jei dėl objektyvių priežasčių negalima nustatyti atliekų kiekio / kokybės, rinkliavos dydis gali būti nustatomas pagal gyvenančių asmenų / objekto savininkų skaičių.

Rinkliava už komunalinių atliekų tvarkymą nustatoma vadovaujantis savivaldybės patvirtintu tarifu. Jei rinkliava atitinka nustatytą tarifą, tačiau akivaizdžiai yra per didelė / per maža, atsižvelgiant į atliekų kiekį ar paslaugų lygį, mokestis gali būti nustatomas nukrypstant nuo atliekų tarifo arba paliekamas nesurinktas mokėtojo prašymu / valdžios institucijų iniciatyva.

Švedija

Švedijoje buitinių vartotojų komunalinių atliekų tvarkymo funkcija pavesta savivaldybėms. Pagrindines komunalinių atliekų tvarkymo nuostatas savivaldybėse reglamentuoja Švedijos aplinkos apsaugos kodeksas²³.

Šalyje yra 290 savivaldybių, atsakingų už kietųjų komunalinių atliekų (buitinių atliekų) surinkimą ir tvarkymą. Kiekviena savivaldybė privalo užtikrinti, kad buitinės atliekos būtų išvežamos ir perdirbamos arba šalinamos. Tai apima ir tas atliekų rūšis, kurioms netaikoma išplėstinė gamintojų atsakomybė, pavyzdžiui, likutinės atliekos, organinės atliekos, maisto atliekos, stambiagabaritės atliekos ir buityje susidaranti pavojingos atliekos.

Savivaldybės gali pačios organizuoti atliekų tvarkymą. Apie 40 proc. savivaldybių atliekų tvarkymą organizuoja savivaldybės organizacijos viduje, 60 proc. – bendradarbiauja su kitomis savivaldybėmis (per savivaldybių asociacijas, bendras politines valdybas ir savivaldybių įmones). Kai kuriose savivaldybėse atliekų surinkimu ir apdorojimu rūpinasi privačios įmonės.

Kiekviena savivaldybė privalo patvirtinti vietos atliekų tvarkymo taisykles, reglamentuojančias, kokia infrastruktūra turi būti įrengta atliekų tvarkymui vietoje ir kaip namų ūkiai bei fiziniai asmenys turėtų rūšiuoti atliekas, jas tvarkyti. Sprendimus dėl vietinio atliekų tvarkymo taisyklių priima savivaldybės taryba.

Taip pat kiekviena savivaldybė yra atsakinga už komunalinių atliekų plano parengimą (planas turi apimti visas savivaldybėje susidaranti atliekas (tiek buitines, tiek kitų rūšių), įtvirtinti atliekų prevencijos ir tvarkymo tikslus, priemones ir instrumentus bei kt.). Sprendimą dėl plano rengimo priima savivaldybės taryba. Neretai kelios savivaldybės bendradarbiauja ir rengia bendrą komunalinių atliekų tvarkymo planą.

²² Waste Act: https://finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2011/en20110646_20140528.pdf

²³ The Swedish Environmental Code:

<https://www.government.se/49b73c/contentassets/be5e4d4ebdb4499f8d6365720ae68724/the-swedish-environmental-code-ds-200061>

Savivaldybės finansuoja vietinį atliekų tvarkymą iš komunalinių atliekų rinkliavų. Rinkliavos už atliekas dydį nustato savivaldybės taryba. Savivaldybės rinkliava už komunalinių atliekų tvarkymą padengia savivaldybės išlaidas, susijusias su atliekų konteneriais, surinkimu, vežimu, apdorojimu, perdirbimo centrais, informavimu, planavimu ir administravimu. Mokestis gali būti diferencijuojamas, siekiant skatinti atliekų perdirbimą.

Savivaldybės atliekų tvarkymas neturėtų būti pelningas, o surinktos lėšos gali būti naudojamos tik atliekų tvarkymui. Lėšų neleidžiama naudoti kitoms vietinėms paslaugoms teikti, pavyzdžiui, gatvių valymo paslaugoms ir kitoms²⁴.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus

Vyriausioji specialistė

Aistė Griškonytė

Tel. (8 5) 239 6182, el. p. aiste.griskonyte@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą. Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2022

²⁴ Municipal waste management in Sweden: <https://www.naturvardsverket.se/en/topics/waste/municipal-waste-management-in-sweden/>